

HOL VA UNING IFODALANISHI

G'ofurova Dilafruz Tojimuhammad qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi
E-mail: dgofurova57@gmail.com
Tel: +998500045543

Annotatsiya

Ushbu maqolada gapning ikkinchi darajali bo'laklaridan biri bo'lgan holning mohiyati, vazifasi va ifodalanish shakllari ilmiy asosda tahlil qilingan. Holning gapdagi semantik roli, turli grammatik vositalar yordamida ifodalanishi, shuningdek, o'zbek tilshunosligida bu bo'lakning o'rganilishi borasida olimlar fikrlari keltirilgan. Maqola oshkora ilmiy tahlillar asosida holning gap qurilishidagi o'rni va ahamiyatini yoritilgan.

Kalit so'zlar

Hol, ikkinchi darajali bo'lak, semantika, sintaksis, hol turlari, grammatik shakllar, ravish, kelishik qo'shimchalari.

Аннотация

В данной статье на научной основе анализируются сущность, функция и формы выражения падежа, одной из второстепенных частей предложения. Представлены мнения ученых о семантической роли падежа в предложении, его выражении с использованием различных грамматических средств, а также изучение этой части в узбекской лингвистике. В статье на основе открытого научного анализа освещается роль и значение падежа в построении предложений.

Ключевые слова

Падеж, второстепенная часть, семантика, синтаксис, типы падежей, грамматические формы, наречия, суффиксы склонения.

Abstract

This article analyzes the essence, function and forms of expression of case, one of the secondary parts of a sentence, on a scientific basis. The opinions of scientists on the semantic role of case in a sentence, its expression using various grammatical means, as well as the study of this part in Uzbek linguistics are presented. The article highlights the role and importance of case in sentence construction based on open scientific analysis.

Keywords

Case, secondary part, semantics, syntax, types of case, grammatical forms, adverbs, declension suffixes.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborot tezkor almashuvi davrida ona tilining barcha grammatik bo'limlarini chuqur o'rganish, xususan sintaktik birliklarning to'g'ri qo'llanishi alohida ahamiyat kasb etadi. Til — millat ma'naviyatining tayanchidir.

“Til — millatning ruhi, tafakkuri va o'zligini ifoda etadigan eng muhim qadriyatlardan biridir.”¹

---

¹. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning nutqlari to'plami.

Ushbu fikr tilshunoslikning dolzarbligini yanada oshiradi.

Ushbu dolzarbliktan kelib chiqib, gapning muhim ikkinchi darajali bo‘laklaridan biri — holning mazmuni, vazifasi va ifodalanish shakllarini o‘rganish bugungi kunda muhim ilmiy masalalardan biridir. Hol nutqda voqea-hodisaning turli belgilarini, sharoitini, tarzini aniqlab beruvchi sintaktik birlik bo‘lib, tilning mazmunan boy va rang-barang bo‘lishiga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Hol — gapda bajarilgan harakatning belgi-holati, sodir bo‘lish tarzi, o‘rni, vaqti, sabab-sharti va boshqa xususiyatlarini ifodalovchi ikkinchi darajali bo‘lakdir. U asosan fe‘l bilan grammatik-semantik bog‘lanishda bo‘ladi.

O‘zbek tilshunosi A. G‘ulomovning ta’kidlashicha, hol gapda eng erkin shaklda keluvchi bo‘lak bo‘lib, uning semantik imkoniyatlari juda kengdir. Shuning uchun hol gap mazmunini to‘ldiruvchi, aniqlashtiruvchi va boyituvchi vazifani bajaradi.

Holning turlari

Tilshunoslikda hollar bir necha semantik turlarga bo‘linadi:

1. Payt holi – harakatning vaqtini bildiradi. Masalan: U ertalab keldi.
2. O‘rin holi – harakatning sodir bo‘lish joyini bildiradi. Masalan: U maktabda ishlaydi.
3. Miqdor holi – harakatning miqdor darajasini bildiradi. Masalan: U juda tez yugurdi.
4. Sabab holi – harakatning sodir bo‘lish sababini anglatadi. Masalan: U charchaganidan uyga qaytdi.
5. Maqsad holi – harakatning maqsadini ko‘rsatadi. Masalan: U kitob olish uchun do‘konga bordi.
6. Shart holi – harakatning shartini bildiradi. Masalan: Agar vaqt bo‘lsa, bordim.
7. Tarz holi – harakatning qanday bajarilganini bildiradi. Masalan: U sekin gapirdi.

Holning ifodalanish vositalari

Hol o‘zbek tilida bir qancha grammatik birliklar bilan ifodalanadi:

1. Ravishlar bilan. Bu holning eng faol ifodalovchi kategoriyasi. Masalan: tez, balandroq, sekin, ko‘p, kam.
2. Kelishik qo‘shimchalari yordamida. Jo‘nalish (-ga, -ka): U maktabga bordi. Chiqish (-dan): U uyidan chiqdi. O‘rin-payt (-da): Tongda yo‘lga chiqdi.

Tilshunos N. Mahmudovning fikricha, holning kelishik shakllari bilan ifodalanishi o‘zbek tilidagi sintaktik bog‘lanishlarning eng barqaror ko‘rinishlaridan biridir.

Otlashgan so‘zlar bilan. Ba‘zan sifat yoki ravish otlashib, hol vazifasini bajaradi. Masalan: U och holda keldi.

Qo‘shma shakllar. Turli ko‘makchilar yordamida: bilan, orqali, sababli, bois va boshqalar. Masalan: U do‘sti bilan keldi.

Tilshunos olimlar fikri

A. Hojiyev holning semantik o‘rni haqida shunday deydi: “Hol harakatning umumiy strukturasi to‘ldiradi va uni aniq tasvirlashga xizmat qiladi.”

R. Sayfullayev ta’kidlashicha: “Holning ravish bilan ifodalanishi nutqning eng tabiiy va eng faol jarayonlaridan biridir.”

M. Asqarova holning sintaktik moslashuvchanligini alohida e’tirof etib, uni “eng ko‘p shaklga ega bo‘lgan bo‘lak” sifatida tavsiflaydi.

Tahlil va natijalar

1. Hol gapning semantik tuzilishini aniqlashtirishda muhim bo'lakdir, u harakatning turli xususiyatlarini izohlaydi.

2. Holning ravish, kelishik shakllari, ko'makchilar, otlashgan so'zlar bilan ifodalanishi uni sintaktik jihatdan juda moslashuvchan qiladi.

3. Tilshunoslarning fikrlari bu bo'lakning til tizimidagi o'rnini mustahkam tasdiqlaydi.

4. O'rganilgan ilmiy manbalar holning harakat mazmunini kengaytirish va aniqlashtirishda asosiy sintaktik vazifaga ega ekanini ko'rsatadi.

5. Tilda holning turlari keng bo'lib, har biri gap mazmunining ma'lum bir jihatini ochib beradi.

Xulosa

Xulosa sifatida aytish mumkinki, hol o'zbek tili sintaksisida eng faol va mazmunan boy ikkinchi darajali bo'laklardan biridir. Uning turlari va ifodalanish shakllari gap qurilishidagi ma'no rang-barangligini ta'minlaydi. Hol harakatni kengroq, aniqroq va tushunarli ifodalaydi. Tilshunos olimlarning ilmiy qarashlari ushbu bo'lakning sintaktik tizimdagi ahamiyatini tasdiqlab, uni chuqur o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Mavzuning dolzarbligi o'zbek tilining grammatik imkoniyatlarini kengroq anglash va nutq madaniyatini rivojlantirish bilan chambarchas bog'liq.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning nutqlari to'plami.
2. G'ulomov A. O'zbek tili grammatikasi. Sintaksis. – Toshkent: Fan, 1995.
3. Mahmudov N., Asqarova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 2004.
4. Hojiyev A. O'zbek tili sintaksisi masalalari. – Toshkent, 1992.
5. Sayfullayev R. O'zbek tili sintaksisi nazariyasi. – Toshkent: Universitet, 2010.